

Yslam dünýäsi we Günbatar

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Yslam dünýäsi we Günbatar YSLAM DÜNYÄSI we GÜNBATAR

kitapcy.com

Ýer yüzünde Günbataryň ezmedik ýeke ýurdy, Günbataryň taýagyny iýmedik ýeke halk we döwlet ýok diýen ýaly. Günbataryň yüz ýyllarça dowam eden kolonial syýasaty netijesinde käbir döwletler we siwilizasiýalar ýitip-ýok bolup gitdi, käbirleri formasyny üýtgetdi, käbirleri-de heläkçiliği iñ az mukdarda başlaryndan geçirdi.

Iñ uly zyýany çekenlerden başlalyň:

Kristofor Kolumbyň Amerika yklymyny açmagyndan soň materikdäki siwilizasiýalar, ilkinji nobatda astekler, yzyndan maýýalar we ahyrynda indeýler doly ýitip-ýok bolup gitdi.

Kanadadan Argentinanyň tokaýlyklaryna çenli ümmülmmez materik ýewropalylaryň dilini, dinini alyp, doly assimilleşdi we öñki siwilizasiýalardan nam-nyşan galmadı.

Şeýle ýagdaýy Awstraliýadaky aborigenler üçinem aýtmak mümkün. Olaryňam nesli şu günkü gün ABŞ-daky indeýler ýaly ýok bolup

gitmegiň öňüsyrasynda dur, olar gojaman yklymyň iň çet, iň takyr, iň hasylsyz ýerlerine sürülensoň, häzirki wagtyň ülňüsine garanda gözgyny ýagdaýda ýasaýarlar.

Ikinji uly zyýany çeken Afrika yklymy we halky boldy. Iki-üç asyr öň ilki Amerika yklymyna gul edilip äkidilen yüz millionlarça afrikaly häzir ABŞ-da iň ýaramaz şertlerde ýaşap, ýygy-ýygydan diýen ýaly jynsparazylykly hüjümlere uçraýar. Afrikadaky birnäçe ýurt häzirem Günbataryň berk medeni, syýasy we ykdysady gabawynyň astyndadır.

Häzir birnäçe Afrika ýurdunda fransuz we iňlis dilleriniň döwlet dili hökmünde ulanylmaǵy bu gabawyň açyk-aýdyň subutnamasydyr.

Günbatar kolonializminden iň az zyýany çeken musulmanlardyr. XX asyryň birinji çärýegine çenli birküç kiçeňräk ýurdy hasap etmesek, onda Günbatar tarapyndan ele geçirilen yslam ýurtlarynyň aglabasy Ikinji jahan urşundan soň garaşsyzlyklaryny gazandylar, ondan soňky ýyllarda Katar, Bahreýn ýaly birnäçe kiçi yslam ýurdy kolonialistleriň elinden gutuldy.

XX asyryň soňky çärýeginde-de 150 ýyllap rus boýunturygynyň astynda ýaşan öňki SSSR-iň türki respublikalary garaşsyzlyklaryna gowuşdylar.

Häzir Yslam Konferensiýasyna girýän 57 musulman ýurdunyň 52-si garaşsyz, galan baş ýurdam awtonom respublikalardan ybarat.

Üns berýän bolsaňyz, Günbataryň basyp alan yslam ýurtlarynyň ep-esli bölegi ýene Günbatar tarapyndan erkinlige goýberilen bolsa, az sanlysy garaşsyzlyk ugrunda ýaragly göreş alyp bardy.

Hatda käbirleri uzak wagta çeken bendilige şeýle bir öwrenişdi welin, garaşsyz bolaslary-da gelmedi, hojaýynlarynyň olary taşlamagyndan soň zoraýakdan we islegsiz ýagdaýda garaşsyzlyga ädim ätdiler.

Ýadyňza salyň, 1991-nji ýylyň awgustynda döwlet agdarlyşygyna synanşykdan soň türki respublikalaryň liderleri agdarlyşykçylaryň tarapyny tutupdy, agdarlyşykdan soň SSSR dargap Russiya, Ukraina, Belorussiya üçüsi jemlenip, Slawýan blogyny gurdy welin, Gazagystanyň ýolbaşçysy Nursultan Nazarbaýew «Bizem ýatdan çykarmaweriň, araňza goşaweriň» diýip ýalbarmaga durdy. Onsoň Boris Ýelsin üç Pribaltika ýurdundan daşgaryn öňki sowet respublikalaryny öz içine alýan Garaşsyz Döwletleriň Arkalaşygyny gurupdy.

Garaşsyzlygyny yqlan edeninden bir ýyl soň, 1992-nji ýylda Türkmenistana gelenimde, biziň öz garyndaş-doganlarymyza çenli gürleşip gören ildeşlerimiň barsy dargan Soýuz üçin ýas tutýardy, hatda ak sakgaly göbegine ýetip duran bir türkmen ýaşulysy «0rs gitdi, išimiz gaýtdy. Indi ýetmiş ýyl mundan owalkymyz ýaly baş-alty adam bolup bir baýyň gapysynda işlemeli bolarys» diýip, ahmyrly başyny ýaýkaýardy.

Men olaryň garaşsyzlyk üçin begenmegine, asmana towusmagyna garaşypdym, olar bolsa giden rus agalary üçin gözýaş dökýärdiler.

Musulmanlar soňky iki yüz ýıldan bări yza galandyklary üçin zol-zol Günbatary aýyplap göwünlerini hoşlasa-da, Günbatardan has beter zarbalary alan ýurtlar bireýýäm aýaga galyp ABŞ-nyň we ÝB-niň yzyndan ýetdi, hatda ozup geçenleri-de bar.

Altmyş ýyl öñ iki şäheri amerikan bombasy bilen ýanyp kül bolan Ýaponiýa hazır dünýäniň iñ uly tehnologiýa läheňi. Şeýle ýagdaýda iñ uly şäherlerden biri bolan Gonkong we tegelek yüz ýyllap iňlisleriň golastynda galan Hytaýam indi ABŞ-ny tozanyna gardy.

Bir pursatlyk Stambulyň tutuş yüz ýyllap (XX asyryň dowamynda) iňlisleriň elinde bolandygyny we ezilendigini ýa-da Eýranda iki şäheriň atom bombasy bilen ýanyp kül bolandygyny göz öňüne getiriň.

Ýa-da bütin Ýakyn Gündogardaky ýerli halklaryň Amerika yklymyndaky indeýler ýa-da Awstraliýadaky aborigenler ýaly ýedi puşdunyň köwlenip aýyrlandygyny, häzirki wagt biziň ýerlerimizde akýagyz ýewropalylaryň ýaşap ýörenedigini göz öňüne getiriň. Eýsem, yslam dünýäsi hiç haçanam bular ýaly heläkçiliği başdan geçirmedi.

Elbetde, yslam dünýäsiniň yza galmagynda Günbatar kolonializminiň belli bir derejede täsiri boldy. Emma meseläniň agramly bölegi biziň özümüzde.

Başgaça aýdanda, biz ylym-bilim ýaly birnäçe ugurlarda yza galandygymyz üçin basylyp alyndyk we eksplutatirlendik. Basylyp alynandygymyz üçin yza galmadık.

Şu günüki gün biziň öňümüzde durýan iñ uly wezipe – keselimize dogry diagnoz goýmakdyr. Dogry diagnoz goýman keseli bejerip bilmeris.

Esedulla OGUZ,

Türkiýeli türkmen žurnalisti.

04.02.2022 ý. Publisistika